

9. Lederer, M. La traduction aujourd'hui / M. Lederer. – P. : Hachette, 1994. – 224 p.
10. Lederer, M. La traduction simultanée. Fondements théoriques / M. Lederer – P. : Minard, 1987. – 454 p.
11. Mounin, G. Les problèmes théoriques de la traduction / G. Mounin. – P. : Gallimard, 1976. – 296 p.
12. Vinay, J.-P. Stylistique comparée du français et de l'anglais / J.-P. Vinay, J. Darbelnet. – Paris : Didier éditions. 1977. – 331 p.

АЦЭНАЧНЫЯ НАЙМЕННІ АСОБЫ ПАВОДЛЕ АСАБЛІВАСЦЕЙ ЗНЕСНЯГА ВЫГЛЯДУ (НА МАТЭРЫЯЛЕ «СЛОЎНІКА ГРОДЗЕНСКОЙ ВОБЛАСЦІ» Т. СЦЯШКОВІЧ, 2018)

В. В. Урбан (Мінск, Беларусь)

У артыкуле разглядаюцца ацэначныя характарыстычныя найменні асобы паводле асаблівасцей знешняга выгляду. Крыніцай фактычнага матэрыялу для артыкула паслужыў «Слоўнік Гродзенскай вобласці» Т. Сцяшковіч, выдадзены ў 2018 годзе. Вялікай каштоўнасцю дадзенага лексікаграфічнага выдання з'яўляецца дакладнае адлюстраванне мясцовага маўлення жыхароў Гродзеншчыны на ўсіх узроўнях дыялектнай мовы, а таксама змешчаны ў ім вялікі пласт лексікі са значэннем суб'ектыўнай ацэнкі, якая выступае спецыфічным маркерам менталітэту беларусаў і іх адносінаў да эталонаў, прынятых у грамадстве, што яркапра яўляецца пры аналізе семантычнага аспекту беларускай дыялектнай лексікі з канатацыйным значэннем.

Ключавыя словы: ацэнка; суб'ектыўная ацэнка; ацэначнае найменне; субстантыў-характарыстыка; канатацыя; беларуская дыялектная мова.

Падчас узаемадзеяння з разнастайнымі фактамі аб'ектыўнай рэчаіснасці ў чалавека адвольна, але ў той жа час і свядома ўзнікае жаданне адлюстраваць свае назіранні над рэаліямі навакольнага асяроддзя ў выглядзе ацэнак і эмоцый. Асабліва важнымі і каштоўнымі для кожнага чалавека ў паўсядзённым жыцці з'яўляюцца ўзаемадачыненні з іншымі людзьмі, якія заўсёды выклікаюць адваротную рэакцыю, што праяўляецца як на ўзроўні нейтральных, так і яркапра афарбаваных станоўчых і адмоўных ацэнак у выглядзе характарыстычных найменняў асобы.

У аснове працэсу кваліфікацыі ацэнкі ляжыць параўнанне аб'екта з пэўным эталонам, прынятым у грамадстве. «Паняцце аб эталоне або норме можа імпліцытна змяшчацца ў семантыцы многіх слоў. Парушэнне межаў «нормы» ў большасці выпадкаў і прыводзіць да ўзнікнення ацэнкі. Параўнанне можа адбывацца па пэўных фізічных прыкметах і ўласцівасцях, якія маюць аб'ектыўны характар. Такія ацэнкі заснаваны на сапраўдным падабенстве ці непадабенстве аб'ектаў параўнання, таму можна гаварыць пра *аб'ектыўную* ацэнку. Лексіка, якой называюць не аб'ектыўна ўласцівыя прадметы прыкметы, а та-

кую яго характарыстыку, што паказвае на адносіны суб'екта да прадмета, называецца *суб'ектыўна-ацэнчнай*» [2, с. 22].

У «Слоўніку Гродзенскай вобласці» Таццяны Сцяшковіч намі выяўлена больш за 350 лексічных адзінак, якія называюць асобу па розных крытэрыях і ўтрымліваюць у сваёй семантыцы стануючую або адмоўную канатацыю, больш за шэсцьдзясят з выяўленых найменняў характарызуюць асобу паводле асаблівасцей знешняга выгляду.

Стануючая і адмоўная ацэнкі знаходзяць сваё адлюстраванне ў дыялектных слоўніках у выглядзе разнастайных памет: *зневаж.*, *асудж.*, *абразл.*, *неадабр.*, *пагард.*, *груб.*, *лаянк.*, *іран.*, *жарт.*, *перан.*, *памянш.*, *ласк.* і інш. Аднак вельмі часта ў лексікаграфічных выданнях сустракаецца вялікая колькасць лексічных адзінак з яскравай негатыўнай або стануючай канатацыяй, але без адпаведных памет. У такіх лексемах канатацыйны аспект выяўляецца ў першую чаргу праз семантыку слова або кантэкст, а таксама на дэрывацыйным узроўні праз ацэнчную матывацыйную базу ці дэрывацыйны фармант, напрыклад: *Бяльмáч* м. Вірлавокі чалавек. *Чаму той бяльмáч на цябе паглядаў, ён цябе зна́я?* (Вараны Бераст.) [1, с. 47]; *Абрында́ніца* ж. Неахайная жанчына. *Лепш памы́йся, абрында́ніца ты* (Бубны Гарадз.) [1, с. 15]; *Бабі́ла* м. і ж. Таўсцяк. *Ну і бабі́ла гэты Во́льчын сын, ледзь узлэ́зя на ро́вар, ледзь ён паваро́чваяцца* (Паўрынавічы Свісл.) [1, с. 33]; *Ды́гусь* м. Высокі чалавек. *От вы́цягнуўся ды́гусь, бо́льшы за ба́цьку* (Гурнофель Шчуч.) [1, с. 81] і пад.

Усе лексічныя адзінкі, якія характарызуюць асобу па знешнім выглядзе, выбраныя са «Слоўніка Гродзенскай вобласці» Т. Сцяшковіч, можна падзяліць на тры групы: ацэнчныя субстантывы-маскулінатывы, субстантывы-фемінітывы і агульныя ацэнчныя найменні, якія могуць адносіцца ў аднолькавай ступені як да мужчыны, так і да жанчыны.

Дваццаць пяць ацэнчных найменняў з'яўляюцца **характарыстыкамі мужчыны паводле асаблівасцей знешняга выгляду ў розных аспектах:**

- найменні мужчыны паводле асаблівасцей выгляду і памеру вушэй: *аблэ́вух* м. абразл. 'чалавек з вялікімі вушамі' (Каты Смарг.);

- найменні мужчыны паводле асаблівасцей формы і памеру носа: *но́саль* м. груб. 'даўганосы' (Васілевічы Гарадз.);

- найменні мужчыны паводле асаблівасцей формы і памеру вачэй, вострыні зроку: *бяльмáч* м. 'вірлавокі чалавек' (Вараны Бераст.); *зірка́ч* м. 'чалавек з вострым зрокам, зіркаты' (Квасоўка Гарадз.); *зьяга́ч* м. 'чалавек з добрым зрокам' (Вараны Бераст.);

- найменні мужчыны паводле наяўнасці або адсутнасці валасоў на галаве: *лысма́н* м. груб. 'лысы чалавек' (Падбалоцце Зэльв.);

- найменні мужчыны паводле асабліваасцей выгляду твару: **плярэрак** м. ‘чалавек са скрыўленым тварам’ (Дарагабушка Зэльв.);

- найменні мужчыны паводле асабліваасцей формы і памеру ног: **лапша́к** м. груб. ‘чалавек з вялікімі нагамі’ (Малая Лапеніца Ваўк.); **стральба́ч** м. ‘даўганогі чалавек’ (Саленікі Кар.); **стрынгель** м. ‘даўганогі чалавек’ (Агароднікі Дзятл.);

- найменні мужчыны паводле асабліваасцей знешняга выгляду і памеру: **бамбіс** м. іран. ‘здравяк’ (Поўбераг Навагр.); **бамка́ч** м. зневаж. ‘здравіла’ (Баравікі Слон.); **макля́к** м. перан. ‘слабы, бяссільны чалавек’ (Жодзішкі Сморг.); **няўло́мак** м. ‘здравяк’ (Міжэрычы Зэльв.); **рыдва́н** м. перан. груб. ‘здоровы, моцны мужчына’ (Калантаі Ваўк.);

- найменні мужчыны паводле асабліваасцей паставы: **гнёнік** м. ‘сутулы чалавек’ (Дакудава Лід.);

- найменні мужчыны паводле асабліваасцей знешняга выгляду і росту: найменні мужчыны высокага росту: **дбы́гусь** м. ‘высокі чалавек’ (Гурнофель Шчуч.); **цымбал** м. іран. ‘высокі, падгалісты’ (Наваельня Дзятл.);

- найменні мужчыны невысокага росту: **кама́рак** м. ‘чалавек нізкага росту’ (Грандзічы Гарадз.); **карачу́н** м. ‘нізкарослы чалавек’ (Касцянева Шчуч.); **кару́злік** м. іран. ‘каржакаваты чалавек’ (Шылавічы Слон.); **курдупель** м. ‘малы ростам мужчына’ (Асташын Кар.); **паву́к** м. ‘недарослы чалавек’ (Сонічы Гарадз.);

- найменні мужчыны паводле знешняга выгляду і вагі: **рухта́ль** м. груб. ‘тоўсты чалавек’ (Міцкавічы Сморг. (Міцкевічы));

- найменні мужчыны паводле асабліваасцей агульнага знешняга выгляду і апранутай адзежы: **кашламба́к** м. іран. ‘кашлаты, у доўгіх шырокіх штанах чалавек’ (Нязнанова Навагр.).

Дзевятнаццаццю азначанымі найменнямі прадстаўлены ў «Слоўніку Гродзенскай вобласці» Т. Сцяшковіч лексічныя адзінкі, якія **характарызуюць жанчыну паводле асабліваасцей знешняга выгляду ў розных аспектах:**

- найменні жанчыны паводле асабліваасцей формы і памеру носа: **насў́ля** ж. груб. ‘насатая жанчына’ (Валосаўка Навагр.);

- найменні жанчыны паводле асабліваасцей выгляду валасоў на галаве: **кунда́ліха** ж. ‘кудлатая жанчына’ (Крышылоўчына Кар.);

- найменні жанчыны паводле асабліваасцей знешняга выгляду і росту: найменні жанчыны высокага росту: **дэ́рба** ж. абразл. ‘высокая тонкая жанчына’ (Мір Кар.); **каланта́іха** ж. іран. ‘вельмі высокая жанчына’ (Капцеўка Гарадз.); **махі́ня** ж. груб. ‘высокая жанчына’ (Каробчыцы Гарадз.);

- найменні жанчыны невысокага росту: **кардупелька** ж. ‘нізкарослая жанчына’ (Воўпа Ваўк.);

- найменні жанчыны паводле асабліваасцей знешняга выгляду і вагі: **лепастры́нка** ж. ‘стройная, тонкая дзяўчына’ (Карпаўцы Ваўк.);

расплы́ўха ж. 'тоўстая жанчына' (Заполле Кар.); **расплы́туха** ж. 'тоўстая жанчына' (Дакудава Лід.);

• найменні жанчыны паводле агульнага знешняга выгляду і апранутай адзежы: **абры́дніца** ж. 'неахайная жанчына' (Дакудава Лід.); **абры́нданіца** ж. 'неахайная жанчына' (Бубны Гарадз.); **бесталко́віца** ж. 'неахайніца' (Таншчына Сморг.); **карэ́ўка** ж. 'неахайніца' (Граўжышкі Ашм.); **растрэ́паніца** ж. груб. 'неахайніца' (Тэлькаўшчына Ёўеўск.); **рэ́йза** ж. груб. 'неахайніца' (Міцкавічы Сморг. (Міцкевічы)); **флю́ндра** ж. 'неахайніца' (Доргішкі Ашм.); **хлю́ндра** ж. 'неахайніца' (Саленікі Кар.); **хо́ніха** ж. 'неахайніца' (Цярэшкі Ваўк.); **хобма** ж. 'неахайніца' (Прудзяны Шчуч.).

Агульныя ацэначныя характарыстычныя найменні мужчыны і жанчыны паводле асаблівасцей знешняга выгляду прадстаўлены сямнаццаццю лексэмамі і іх варыянтамі:

• найменні мужчыны і жанчыны паводле асаблівасцей формы і памеру вачэй, вастрэні зроку: **слепа́ндá** м. і ж. груб. 'слабы на зрок чалавек' (Ліпнікі Шчуч.); **слепа́ндзя́** м. і ж. груб. 'слабы на зрок чалавек' (Жодаўка Ашм.);

• найменні мужчыны і жанчыны паводле асаблівасцей выгляду твару: **рабе́ўза** і **рабе́ўжа** м. і ж. 'рабы, вяснушкаваты' (Шылавічы Слон.); **рабе́ўжа** і **рабе́ўжа** м. і ж. 'рабы, вяснушкаваты' (Дакудава Лід.);

• найменні мужчыны і жанчыны паводле асаблівасцей знешняга выгляду і вагі: **бабі́ла** м. і ж. 'таўсцяк' (Лаўрынавічы Свісл.); **хударба́** м. і ж. 'худы чалавек' (Дварэц Дзятл.);

• найменні мужчыны і жанчыны паводле асаблівасцей агульнага знешняга выгляду і апранутай адзежы: **лахі́за** м. і ж. груб. 'неахайны чалавек' (Васілевічы Гарадз.); **кару́за** м. і ж. 'неахайны чалавек' (Дудзічы Дзятл.); **лаху́дра** м. і ж. груб. 'неахайны чалавек' (Стукалы Маст.); **няу́ро́ма** м. і ж. груб. 'неахайны чалавек' (Залесаўцы Навагр.); **няхлю́да** м. і ж. неадабр. 'неахайны чалавек' (Бубны Гарадз.); **разэ́ля** м. і ж. груб. 'неахайны чалавек' (Гута Дзятл.); **растармэ́ха** м. і ж. груб. 'неахайны чалавек' (Даўгялы Вор.);

• найменні мужчыны і жанчыны паводле асаблівасцей хады: **кльы́зба** м. і ж. зневаж. 'нязграбны ў хадзе чалавек' (Пераганцы Вор.); **кльы́нда** м. і ж. зневаж. 'нязграбны ў хадзе чалавек' (Крывічы Ёўеўск.).

Асобна вылучаецца невялікая колькасць ацэначных найменняў мужчыны і жанчыны паводле асаблівасцей знешняга выгляду, выражаных назоўнікамі ніякага роду: **Біндусі́ска** (**біндусі́ска**) н. Высокі чалавек. *За гэтым біндусіскам ні ўгбнісься, такі біндусіска ў тра́ктар мо́жна запрэ́чы* (Падбалоцце Зэльв.) [1, с. 39]; **Вірло́** н. зневаж. Чалавек з дрэнным зрокам. *Вірло́ ты сыляпо́я, куды ты і́дзеш, трэ́ба ж лепш прыгляда́цца і трыма́цца даро́гі* (Міцкавічы Сморг. (Міцкевічы)) [1, с. 55]; **Сухо́цце** н. Худы чалавек. *Мо́й хлёпчык мнё́шы*

ўжо такія сухобцыце, што глядзець страшна (Вялікая Палонка Дзятл.) [1, с. 272]; **Чарно́цыце** н. груб. Загарэлы. Ну і чарно́цыце ён у вас, бэгая цэлы дзень, шчарнёў на сонцы (Чэхі Астр.) [1, с. 320].

Такім чынам, даследаваны матэрыял паказаў, што «выбар і ўжыванне суб'ектам лексічных адзінак са значэннем становаўчай або адмоўнай ацэнкі залежыць ад неабходнасці ацаніць аб'ект і выказаць свае адносіны да яго, абапіраючыся на нормы, стандарты і погляды, выпрацаваныя і агульнапрынятыя ў грамадстве» [2, с. 10], што асабліва ярка праяўляецца пры аналізе семантычнага аспекту беларускай дыялектнай лексікі з канатацыйным значэннем.

Спіс скарачэнняў назваў раёнаў

Астр. – Астравецкі, Ашм. – Ашмянскі, Бераст. – Бераставіцкі, Ваўк. – Ваўкавыскі, Вор. – Воранаўскі, Гарадз. – Гарадзенскі, Дзятл. – Дзятлаўскі, Зэльв. – Зэльвенскі, Іўеўск. – Іўеўскі, Кар. – Карэліцкі, Лід. – Лідскі, Маст. – Мастоўскі, Навагр. – Наваградскі, Свісл. – Свіслацкі, Слон. – Слоніміскі, Смарг. – Смаргонскі, Шчуч. – Шчучынскі.

Бібліяграфічны спіс

1. Сцяшковіч, Т. Слоўнік Гродзенскай вобласці / Т. П. Сцяшковіч; рэд. і прадм. Н. Кахан. – 2-е выд., выпраўленае. – Смаленск: Інбелкульт, 2018. – 400 с.
2. Урбан, В. В. Катэгорыя ацэнкі ў беларускай дыялектнай мове (на матэрыяле субстантываў-характарыстык асобы): дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / В. В. Урбан; Мінск, 2002. – 123 п.

ПОНЯТИЙНОЕ СОДЕРЖАНИЕ СТРАСТИ В ПОЭЗИИ В. БРЮСОВА И Б. ПАСТЕРНАКА

А. Н. Федоринчик (Минск, Беларусь)

В статье рассматривается понятийное содержание *страсти* в поэзии В. Брюсова и Б. Пастернака, анализируются понятийные признаки *страсти* как эмоции, содержащей оценочные и ценностные коннотации, отмечается продуктивность представления в поэтических текстах В. Брюсова и Б. Пастернака понятийных признаков, раскрывающих эмоциональное состояние героя, причину *страсти*, *страсть* как причину определенного действия и состояния, подчеркивается значимость понятийного содержания *страсти* в осмыслении специфики мира эмоций в поэзии В. Брюсова и Б. Пастернака.

Ключевые слова: поэтическая картина мира; феномен «человек эмоциональный»; эмоции; страсть; понятийные признаки; понятийное содержание.

Исследованию *страсти* посвящены работы многих ученых. Ю. Д. Апресян пишет, что «эмоции отличаются друг от друга по признакам интенсивности и глубины переживания. <...> *страсть* интенсивнее, чем *любовь* <...>. С другой стороны, <...> *любовь* глубже, чем *страсть* <...>» [1, с. 54]. С. В. Валиулина, анализируя средства репрезентации эмоции *страсть* как фрагмента языковой картины мира (далее – ЯКМ), относит ее «к устойчивым сильным эмоциям» [6, с. 10].